

90 lat Biblioteki GUS w służbie statystyki polskiej – misja, ludzie, zadania

I. Misja Biblioteki GUS 1918-1968 – tworzenie zaplecza naukowego dla prac badawczych Głównego Urzędu Statystycznego

Biblioteka powstała równocześnie z organizującym się Głównym Urzędem Statystycznym w listopadzie 1918 r., jako niezbędne zaplecze działalności Urzędu. Gdy w sierpniu 1915 roku rosyjskie władze zaborcze opuszczały Warszawę, ewakuując biuro Warszawskiego Komitetu Statystycznego do Petersburga, pozostawiły na szczęście zbiory materiałów bibliotecznych i archiwum w stanie nienaruszonym. One to właśnie stały się zalążkiem przyszłej Biblioteki GUS. Z ramienia Komitetu Obywatelskiego m. Warszawy księgozbiorem tym zaopiekował się wybitny polski uczyony, ekonomista i statystyk - prof. Ludwik Krzywicki, późniejszy współorganizator Głównego Urzędu Statystycznego i Instytutu Gospodarstwa Społecznego. Zbiór ocalony przez Ludwika Krzywickiego przed rozproszeniem i grabieżą liczył wówczas ok.3000 woluminów.

W 1919 roku pierwszy dyrektor GUS prof. Józef Buzek, znany ekonomista, statystyk i polityk galicyjski, doceniając wagę stworzenia właściwego zaplecza naukowego dla działań Urzędu, sprowadził ze Lwowa spuściznę po Lwowskim Wydziale Krajowym, prowadzącym badania naukowe w ramach Cesarstwa Austro-Węgier dla obszaru Galicji. Były wśród nich wielotomowe serie statystyczne austriackie „Österreichische Statistik”, „Roczniki statystyki Galicji” (od 1873 r.), statystyki prowadzone przez miejskie biura statystyczne w Krakowie i Lwowie (m.in. „Wiadomości Statystyczne miasta Lwowa”) wielotomowe serie statystyk pruskich : „Statistik des Deutschen Reichs” (wraz z opublikowanymi wynikami spisów ludności w Niemczech z lat : 1871,1880, 1890, 1900...), „Preussische Statistik”, „Statistisches Jahrbuch für den Preussischen Staat” oraz komplety czasopism statystycznych „Monatshefte”, „Vierteljahreshefte”).

Zbiory biblioteczne zostały bardzo szybko skatalogowane i udostępnione czytelnikom – najpierw pracownikom Urzędu, a na początku 1920 roku również pozostałym użytkownikom spoza GUS. Józef Buzek powiadomił o tym w piśmie z 18 lutego 1920r. rząd II Rzeczypospolitej, pisząc, iż 1 marca 1920 r. zostanie otwarta czytelnia naukowa przy bibliotece Urzędu czynna codziennie w godzinach 9.00-21.00 a w niedziele i święta w godzinach 11.00-13.00. Buzek w tymże piśmie scharakteryzował zakres tematyczny zbiorów Biblioteki GUS, pisząc, iż gromadzi ona „ dzieła z zakresu statystyki, prawa, zwłaszcza prawa administracyjnego i skarbowego, z ekonomii i dziedzin pokrewnych”. Pierwszy dyrektor GUS pomógł nawiązać Bibliotece kontakty z licznymi instytucjami krajowymi i zagranicznymi, które pozwoliły na prowadzenie wymiany publikacji m.in. z londyńskim British Museum, Library of Congress i Bureau of the Census w Waszyngtonie. Dzięki temu zbiory biblioteczne w

dwudziestolecium międzywojennym szybko powiększały się i w 1939 roku liczyły już 60.000 woluminów.

Ustępując z Urzędu Józef Buzek został odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

Prof. Józef Buzek powierzył w 1919 r. kierowanie Biblioteką prężnemu, młodemu statystykowi - Stefanowi Szulcowi, który po kilku latach pracy w Bibliotece awansował na naczelnika Wydziału Wydawnictw GUS, a następnie został redaktorem głównym GUS. Szulc szybko rozwinął liczne kontakty z instytucjami krajowymi i zagranicznymi. Dzięki temu księgozbiór – zwłaszcza publikacje statystyczne międzynarodowe - szybko się powiększał, a Główny Urząd Statystyczny mógł prowadzić badania w zakresie statystyki międzynarodowej, m.in. opracowywanie porównań międzynarodowych do „Rocznika statystyki RP”(1921-1930), „Małego Rocznika Statystycznego”(1930-1939), a także ułatwiło wydawanie od 1924 r. przeglądu miesięcznego, a następnie kwartalnego - „Handel zagraniczny”, a od 1927 r. „Rocznika Handlu Zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej”.

W 1939 roku zbiory biblioteczne liczyły już 60.000 woluminów, przy rocznych nabytkach sięgających 3000 woluminów.

Z zachowanej dokumentacji archiwalnej wiemy, że Stefan Szulc osobiście odpowiadał za udostępnianie zbiorów Biblioteki, wydając na to pisemne pozwolenia.¹

W okresie międzywojennym prof. Stefan Szulc prowadził wykłady z zakresu statystyki i demografii w Wolnej Wszechnicy Polskiej i na Uniwersytecie Warszawskim, a po wojnie na Uniwersytecie Warszawskim i w Szkole Głównej Handlowej. Był założycielem i prezesem Polskiego Towarzystwa Statystycznego, członkiem-korespondentem Polskiej Akademii Nauk, członkiem Komitetu Nauk Ekonomicznych PAN, członkiem Międzynarodowej Unii Badania Naukowego Zagadnień Ludnościowych, reprezentując Polskę na zjazdach i konferencjach międzynarodowych.²

Biblioteka zaczęła w dwudziestolecium międzywojennym prowadzić działalność wydawniczą, publikując od 1937 roku wykaz nabytków w układzie rzeczowym, znacznie ułatwiający wyszukiwanie informacji statystycznych. Te prace naukowe zapoczątkowała i prowadziła nad nimi nadzór, kierująca od 1928 r. pracami Biblioteki GUS, pod nadzorem Stefana Szulca, Irena Morsztynkiewicz, młoda wówczas i niezwykle ambitna działaczka Związku Bibliotekarzy Polskich.

¹ Zachowały się pisma z lat 20-tych XX wieku z prośbą o udostępnienie zbiorów Biblioteki GUS np. od Koła Ekonomistów Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, Państwowego Instytutu Nauczycielskiego, Związku Literatów i Dziennikarzy Żydowskich i wielu osób prywatnych, prowadzących badania naukowe, na których widnieją odręczne adnotacje S.Szulca zezwalające na korzystanie ze zbiorów.

² Prof. Stefan Szulc był autorem wielu wybitnych prac naukowych; ukoronowaniem jego pracy naukowej i dydaktycznej było wydanie po raz pierwszy w latach 1952-1954 (a następnie wielokrotnie wznawianego) - podręcznika dla studentów „Metody statystyczne”.

Poza kierowaniem przez 30 lat Biblioteką Irena Morsztynkiewicz pracowała społecznie w organizacjach bibliotekarskich w kraju i w Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Bibliotekarskich (IFLA). Do Związku Bibliotekarzy Polskich wstąpiła już w 1925r. w Wilnie. Uczestniczyła we wszystkich zjazdach bibliotekarzy polskich przed wojną (w latach 1928,1929,1932 i 1936) oraz w międzynarodowych kongresach bibliotekarzy w Rzymie w 1929 r. i w Madrycie w 1935 r.

Od 1946r. działała w reaktywowanym Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich, będąc kolejno : przewodniczącą Koła Warszawskiego SBP, członkiem Prezydium Zarządu Głównego, jego wiceprzewodniczącą; w latach 1953-1956 pełniła funkcję sekretarza generalnego ZG SBP, a w latach 1966-1969 była wiceprzewodniczącą Głównej Komisji Rewizyjnej SBP. Irena Morsztynkiewicz współorganizowała V Zjazd Bibliotekarzy w Warszawie w 1956 r. Niezwykle aktywnie uczestniczyła w międzynarodowym życiu bibliotekarskim. Od 1956 r. brała udział prawie we wszystkich sesjach Rady Federacji, poczynając od XXII Sesji w Monachium w 1956 r., a kończąc na 43 Sesji w Brukseli w 1977 r. W Radzie IFLA zajmowała się organizacją Sekcji Bibliotek Specjalistycznych i Komisji Statystyki, gdzie interesowała ją zwłaszcza statystyka biblioteczna i statystyka wydawnictw.³

W latach II wojny światowej misją pracowników Biblioteki GUS było uchronienie jej zbiorów przed zniszczeniem i grabieżą. To zadanie zostało wykonane. Po wkroczeniu do Warszawy w październiku 1939 roku niemieckie władze okupacyjne przewiozły cały księgozbiór Biblioteki GUS do Krakowa, gdzie ulokowano go w Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego, zajmowanego przez niemiecki urząd statystyczny. Gdy w sierpniu 1944 roku niemiecki urząd statystyczny Generalnego Gubernatorstwa został ewakuowany z Krakowa, księgozbiór Biblioteki GUS pozostał na miejscu w Collegium Novum, którego gmach obsadziły wojska Wehrmachtu. Pracownicy Biblioteki podjęły prace w kuchni Wehrmachtu. Stefania Zdrodowska, formalnie nie pracując w Bibliotece, sprawowała pieczę nad księgozbiorem, mając klucze do gmachu Collegium Novum. Za chronienie przed grabieżą i rozproszeniem zbiorów Biblioteki GUS odznaczono w 1948 roku Stefanię Zdrodowską Złotym Krzyżem Zasługi.

Pod koniec lutego 1945 roku zbiorami Biblioteki i czuwającym nad nim personelem opiekował się czasowo krakowski Urząd Wojewódzki, a po reaktywaniu Głównego Urzędu Statystycznego w marcu 1945 roku – rozpoczęto reewakuację księgozbioru. Na czele GUS stał wówczas prof. Stefan Szulc, wybitny demograf i statystyk, który osobiście czuwał nad kilkumiesięczną operacją przewiezienia m.in. księgozbioru Biblioteki do stolicy.

³ Za swą działalność była odznaczona m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury, Medalem 50-lecia GUS i i in.

Dlatego też, w uznaniu wybitnych zasług profesora dla Biblioteki, w 1989 roku decyzją ówczesnego Prezesa GUS – Franciszka Kubiczka – nadano naszej instytucji imię Stefana Szulca.

Po dokonaniu bilansu strat wojennych w 1945r. okazało się, że wśród zbiorów bibliotecznych były one niewielkie. Pierwsze powojenne skontrum wykazało stratę ok.5000 woluminów.

Gdy w 1953 roku oddano do użytku nową siedzibę Biblioteki, przy gmachu GUS, zaprojektowaną przez pracownię prof. Romualda Gutta, specjalnie dla jej potrzeb, wznowione zostały prace naukowe, zaczęto uczestniczyć w pracach nad katalogami centralnymi nabytków zagranicznych Biblioteki Narodowej i Szkoły Głównej Planowania i Statystyki (obecnie Szkoły Głównej Handlowej). Wprowadzono tzw. informację ekspresową o artykułach z ważniejszych czasopism krajowych i zagranicznych, ulepszono formę informacji bibliograficznych o nabytkach (kwartalnik „Biuletyn Nabytków”) i uruchomiono wypożyczanie międzybiblioteczne.⁴

Odbudowę pracy Biblioteki po wojnie oraz nadanie jej statusu centralnej biblioteki naukowej w kraju w zakresie statystyki i demografii zawdzięcza CBS przede wszystkim wieloletniej dyrektorce – dr Irenie Morsztynkiewiczowej, znanej działaczce Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), autorce kilkudziesięciu prac naukowych i popularnonaukowych z dziedziny bibliografii i bibliotekoznawstwa.

II. Nowa misja CBS 1968-1996 – przekształcenie placówki wewnętrznej Urzędu w otwartą, centralną instytucję w skali kraju w zakresie gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów z zakresu statystyki, demografii i dziedzin pokrewnych

10 grudnia 1968 roku - decyzją Prezesa GUS – nadano Bibliotece nowy statut. Przekształcił on dotychczasową bibliotekę Urzędu w Centralną Bibliotekę Statystyczną, spełniającą funkcje głównej Biblioteki w kraju w zakresie : teorii i praktyki statystycznej, demografii, statystyki matematycznej, techniki statystycznej i dyscyplin pokrewnych. Podniesiona została jej ranga.

Kierujący w tym okresie Biblioteką przez prawie 30 lat dyrektor Andrzej Jopkiewicz utworzył dział bibliografii i dział informacji statystycznej, które podjęły prace m.in. nad wydawaniem wielotomowej serii „Bibliografii Wydawnictw GUS”, „Bibliografii piśmiennictwa demograficznego” oraz „Bibliografii Piśmiennictwa Statystycznego (bez wydawnictw GUS)”.⁵

W Bibliotece cyklicznie publikowano „Biuletyn Nabytków CBS”, zeszyty z serii „Zestawienia Bibliograficzne” (wśród nich wydano m.in. : Bibliografię prac prof. dr Stefana Szulca, Ludwika Krzywickiego – bibliografię prac z

⁴ Biblioteka GUS/Irena Morsztynkiewicz//Wiadomości Statystyczne 1964 nr 3 s.25-26

⁵ Centralna Biblioteka Statystyczna.Dzieje.Zbiory.Zadania/Andrzej Jopkiewicz//Wiadomości Statystyczne 1976 nr 2 s.44-46

zakresu statystyki i ekonomii, Spisy powszechne w Polsce, Wykaz bibliograficzny roczników i czasopism Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz innych organizacji międzynarodowych w zbiorach Centralnej Biblioteki Statystycznej im. S.Szulca, Bibliografię prac Ireny Morsztynkiewicz, Bibliografię dydaktyki statystyki, Bibliografię prac prof. dr Jerzego Neymana, Bibliografię prac prof. dr Kazimierza Romaniuka i wiele innych opracowań autorstwa : Joanny Górskiej, Marii Korczyńskiej, Anny Łabędy i Bożeny Łazowskiej).

Cyklicznie opracowywano i wydawano w Bibliotece informatory „Roczniki statystyczne świata w zbiorach CBS”. Poza tym opublikowano kilkadziesiąt artykułów w czasopismach naukowych dotyczących zbiorów, kolekcji i pracy Centralnej Biblioteki Statystycznej im. S.Szulca.⁶

W latach 70-tych i 80-tych bardzo popularny stał się organizowany przez Bibliotekę - celem promocji statystyki w szkołach średnich – ogólnopolski konkurs statystyczny. Jego animatorami byli przez lata : autor pytań i ankiety konkursowej Zygmunt Peuker – wielce zasłużony dla statystyki wieloletni pracownik GUS, dyrektor departamentu, autor kilkuset publikacji z zakresu dydaktyki statystyki, działacz Polskiego Towarzystwa Statystycznego oraz Andrzej Jopkiewicz - dyrektor CBS, działacz Polskiego Towarzystwa Statystycznego i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, przewodniczący konkursowego Jury.

Pierwsza edycja konkursu pod patronatem Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego – odbyła się w 1968 roku. Konkurs nie był organizowany jedynie w latach 1973-1976. W bieżącym roku szkolnym odbyła się jego XXXVI edycja.

Celem Konkursu było i jest nadal rozwijanie umiejętności i wiedzy młodzieży w zakresie statystyki zdobywanej w szkole na lekcjach statystyki, matematyki, geografii etc... w oparciu o „Mały Rocznik Statystyczny Polski”.

W latach 1968-1972 i 1977-2004 uczniowie odpowiadali na pytania ankiety konkursowej dotyczącej danych publikowanych w Małym Roczniku Statystycznym Polski.

W 2004 roku Prezydium GUS podjęło decyzję o zmianie formuły konkursu – tak by była ona bardziej atrakcyjna dla uczniów i promowała nie tylko wiedzę, ale i umiejętności takie jak : kreatywność, zdolność samodzielnego myślenia.... Zadanie Konkursowe polega obecnie na opracowaniu jednego z trzech podanych do wyboru tematów w oparciu o wiedzę uzyskaną z „Małego Rocznika Statystycznego Polski.”

⁶ Przykładowo : Katalogi Centralnej Biblioteki Statystycznej/Anna Łabęda//Wiadomości Statystyczne 1980 nr 1 s.45-46;Opracowanie serii wydawniczych GUS w katalogach Centralnej Biblioteki Statystycznej/ Anna Łabęda//Wiadomości Statystyczne 1982 nr 12 s.43-44;Zasoby specjalistyczne w zbiorach Centralnej Biblioteki Statystycznej/Zygmunt Peuker//Wiadomości Statystyczne 1983 nr 2 s.39-42; Zbiory kartograficzne w Centralnej Bibliotece Statystycznej/Stanisław Turkowiak//Problemy map społeczno-gospodarczych , Lublin 1978.

Przy ocenie prac konkursowych brane są pod uwagę takie kryteria jak : oryginalność interpretacji tematu, układ treści, umiejętność analizy i syntezy wiedzy źródłowej, stopień wykorzystania Małego Rocznika Statystycznego Polski. Biorąc pod uwagę wieloletni, masowy udział młodzieży szkół średnich w konkursie, uważamy, że Ogólnopolski Konkurs Statystyczny jest świetną formą promocji statystyki, organizowaną przez Bibliotekę od ponad 35 lat.⁷ Konkurs nastawiony głównie na edukację statystyczną społeczeństwa ma ogromne walory poznawcze, dydaktyczne i wychowawcze.

Należy do największych przedsięwzięć organizowanych przez Centralną Bibliotekę Statystyczną w zakresie promocji statystyki – obok organizowanych wystaw, wykładów, prelekcji, prezentacji systemu bibliotecznego dla młodzieży, studentów, delegacji zagranicznych itp...

W latach 90-tych ubiegłego wieku Centralna Biblioteka Statystyczna podjęła też żmudne dzieło uporządkowania, skatalogowania i naukowego opracowania ogromnego księgozbioru niedostępnego do 1989 r. dla ogółu czytelników ze względu na klauzule tajności.

Było to możliwe dzięki decyzjom podjętym w 1989 r. przez ówczesnego Prezesa GUS dr Franciszka Kubiczka – który odpoufnił ogromny – liczący ponad 20.000 woluminów zbiór wydawnictw opublikowanych przez GUS w latach 1950-1988 z klauzulami : „poufne”, „do użytku służbowego”, „do użytku wewnętrznego”.⁸ Miało to ogromne znaczenie dla udostępnienia tego zupełnie nieznanego dotychczas dla zwykłego użytkownika czytelnika zbioru o ogromnym znaczeniu dla badań ekonomicznych i statystycznych zwłaszcza porównawczych, w dłuższych szeregach czasowych i dla historyków gospodarczych.

W 1997 roku podjęto w Bibliotece prace nad pełnym uporządkowaniem tego unikalnego w skali kraju zbioru i wydania brakującego ogniwa bibliografii, przedstawiającego nieznaną - dla szerokiego kręgu odbiorców - publikacje Urzędu. Prace te zakończono wydaniem dwutomowej „Bibliografii wydawnictw poufnych i służbowych GUS 1950-1988”.⁹ Tym samym udostępniono całość zbiorów głównych Biblioteki i informację o nich wszystkim czytelnikom.

Dorobek CBS w zakresie gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów doczekał się krajowego uznania. W 1998 r. decyzją ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego CBS weszła do elitarnego kręgu bibliotek tworzących Narodowy Zasób Biblioteczny.

⁷ XXXV Ogólnopolski Konkurs Statystyczny /Bożena Łazowska//Wiadomości Statystyczne 2007 nr 4 s.90-92

⁸ „Zarządzenie nr 26 z dnia 10 kwietnia 1989r. w sprawie zniesienia niektórych klauzul ograniczających dostęp do informacji statystycznych” oraz „Zarządzenie nr 40 z dnia 31 maja 1989r. w sprawie ograniczenia rodzajów wiadomości statystycznych stanowiących tajemnicę służbową i państwową”.

⁹ Bibliografia wydawnictw poufnych i służbowych GUS 1950-1988, t.I-II/Bożena Łazowska. -Warszawa, GUS.CBS, 1998-2000.

III. Misją CBS w latach 1997-2004 była automatyzacja katalogów bibliotecznych, obiegu dokumentów w bibliotece, włączenie się do sieci komputerowych, w tym przede wszystkim do Internetu

Podjęte przez GUS w październiku 1996 r. decyzje o modernizacji Centralnej Biblioteki Statystycznej im. Stefana Szulca oraz wyasygnowanie funduszy z PHARE przez Unię Europejską dały możliwość skomputeryzowania działalności Biblioteki.

Celem modernizacji było włączenie CBS w krajowy i międzynarodowy system wymiany informacji za pośrednictwem Internetu, usprawnienie pracy bibliotekarzy i wzrost efektywności obsługi użytkowników. Udało się to osiągnąć. Ramowy program modernizacji został opracowany przy pomocy eksperta – p. Guido Badalamenti, który jest dyrektorem Biblioteki Uniwersytetu w Sienie oraz pełnił kilka lat funkcję przewodniczącego Międzynarodowego Stowarzyszenia Użytkowników Systemu ALEPH (ICAU – International Consortium of ALEPH Users).¹⁰

W swoim dokumencie opracowanym w maju 1997 r. Guido Badalamenti określił nową misję Biblioteki, warunki dobrej pracy zorganizowanej inaczej w związku z automatyzacją CBS i postawił jako główne zadanie dla Biblioteki otwarcie się na potrzeby użytkowników. Ekspert PHARE zdefiniował hasłowo misję CBS : „Biblioteka musi otworzyć wszystkie drzwi i wpuścić użytkowników do swego wnętrza. Nie powinna być Urzędem ani magazynem lecz otwartą na potrzeby użytkowników nowoczesną placówką z pełnym serwisem informacyjnym o swoich zbiorach i zbiorach innych bibliotek.”

Biorąc pod uwagę rady eksperta Biblioteka zreorganizowała swą strukturę i model pracy. Połączone zostały działy informacji i bibliografii, utworzono specjalistyczne stanowisko dla bibliotekarza systemowego i dwa stanowiska dla administratorów systemu bibliotecznego ALEPH.

Pierwsze działania techniczno-modernizacyjne w Bibliotece rozpoczęto w latach 1996-1997 od zakupu serwera dużej mocy, 23 stacji komputerowych, 12 drukarek, serwera CD-ROM, czytników kodów kreskowych i sprzętu prezentacyjnego oraz mebli umożliwiających instalację zakupionego sprzętu.¹¹

W 1997 roku w CBS uruchomiono oprogramowanie, zainstalowano system operacyjny, przeprowadzono kompleksowe szkolenie pracowników.

W maju 1997 r. zakończono szkolenie pracowników merytorycznych w zakresie zintegrowanego, automatycznego systemu bibliotecznego ALEPH (Automated Library Expandable Program). Od października 1997 r. rozpoczęto wdrażanie procedur i wykorzystywanie poszczególnych modułów systemu do prac bieżących, a od 1 stycznia 1998r. rozpoczęto automatyczne katalogowanie zbiorów bieżących.

¹⁰ G.Badalamenti, *Library automation implementation in the Central Statistical Library*, CSO, Warsaw 1997.

¹¹ *PHARE Programme PL 9302 Upgrading of the Statistics Information System POLSTAT. Data Processing, Publishing, Training and Library computerization equipment and related software* / Central Statistical Office, CSO, Warsaw 1997.

Bazę katalogu komputerowego w systemie ALEPH udostępniono użytkownikom 12 stycznia 1998 r., umożliwiając przeglądanie jej nie tylko w obrębie sieci CBS, ale także z dowolnego komputera pracującego w sieci Internet.¹²

Pracami modernizacyjnymi Biblioteki kierowała jej ówczesna dyrektorka - Janina Pawlik - statystyk, redaktor, menedżer, której z ramienia Centralnego Ośrodka Informatyki Statystycznej pomagał w zakresie wdrażania i eksploatacji systemu ALEPH w Bibliotece oraz szkoleń pracowniczych - Andrzej Styczyński - koordynator ds. wdrażania automatyzacji, oddelegowany przez kilka lat do pracy w Bibliotece. W pierwszym etapie automatyzacji prac Biblioteki bardzo pomocny był kilkusobowy zespół kierowany przez prof. Eugeniusza Ścibora z Instytutu Informatyki Naukowo-Technicznej, który m.in. opracował zasady tworzenia języka informacyjno-wyszukiwawczego w Centralnej Bibliotece Statystycznej. W zespole prof. Eugeniusza Ścibora pracowały m.in. Katarzyna Ślaska - obecnie wicedyrektor Biblioteki Narodowej oraz Anna Sadoch - dziś kierownik Działu Opracowania Zbiorów w Bibliotece Sejmowej. Ze strony Centralnej Biblioteki Statystycznej za wdrażanie systemu Aleph do Biblioteki, w tym zwłaszcza za proces retrokonwersji zbiorów i utworzenie bazy katalogowej w Internecie odpowiadało dwóch kustoszy i kierowników działów zarazem : Bożena Łazowska i Barbara Święcicka.

Po wprowadzeniu CBS do Internetu, Biblioteka i jej użytkownicy mogą korzystać z baz danych informacyjnych, dostępnych w tym systemie w bibliotekach polskich i zagranicznych, a także z baz statystycznych posadowionych na serwerach zagranicznych. Komputeryzacja prac umożliwia sprawne, szybkie i łatwe opracowywanie zestawień bibliograficznych, informatorów. Przyczynia się także do rozwinięcia współpracy krajowej i zagranicznej z bibliotekami i ośrodkami dokumentacyjno-informacyjnymi.

Dzięki modernizacji CBS zaczęła uczestniczyć aktywnie w pracach ICAU (International Conference of Aleph Users), a następnie w International Group of Ex Libris Users (IGeLU) z siedzibą w Sienie. Biblioteka jest członkiem tego stowarzyszenia od 2005 r., co pomaga rozwijać i doskonalić jej system organizacyjny, jak i techniczny.

IV. Misja CBS dziś i jutro to digitalizacja katalogów, zbiorów i zorganizowanie biblioteki cyfrowej w środowisku wirtualnym dobrze służącej budowie społeczeństwa informacyjnego opartego na wiedzy

Od kilku lat Biblioteka jest miejscem implementacji technologii komputerowych. Zautomatyzowaliśmy katalogi biblioteczne, obieg dokumentów w bibliotece, włączyliśmy CBS do internetu i do sieci bibliotek

¹² Modernizacja Centralnej Biblioteki statystycznej/Bożena Łazowska//Wiadomości Statystyczne 2005 nr 7 s.88-93

pracujących w zautomatyzowanych programach bibliotecznych (Aleph, VTLS, Virtua).

Od trzech lat prowadzimy w CBS digitalizację : katalogów i zbiorów.

Zasadniczym problemem są wysokie koszty digitalizacji - biblioteka prowadzi ją głównie z dotacji programu PHARE 2003 i Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego a także – częściowo - własnymi siłami. Trudne są decyzje dotyczące typowania materiałów – dotychczas przyjmowaliśmy za pewnik, że trzeba objąć skanowaniem przede wszystkim zbiory Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Wobec jednak obecnie się toczącej dyskusji prawnej co powinno wchodzić do NZB a co nie (zwłaszcza odnośnie zbiorów obcych choć dotyczących ziem polskich np. z okresu zaborów) musimy sami rozstrzygać biorąc pod uwagę zarówno proveniencję dokumentu, jego wiek, stan zachowania, jak i brak prawdopodobieństwa występowania w innych kolekcjach (aby nie dublować procesów digitalizacyjnych przynajmniej w kraju), które zbiory powinny być digitalizowane w pierwszej kolejności.

W latach 2004-2007 zdigitalizowano w CBS przede wszystkim wydane w latach 1919-1939 Roczniki statystyczne RP, wszystkie wydane przez GUS publikacje z I Powszechnego Spisu Ludności RP (1921r.) i II Powszechnego Spisu Ludności RP (1931 r.) a także najcenniejsze XIX i XX wieczne cimelia statystyczno-ekonomiczne ze zbiorów CBS oraz część najcenniejszych zbiorów kartograficznych.

Biblioteka będzie nadal, szerzej niż dotychczas, uczestniczyć we wdrażaniu projektu „Europejskiej Biblioteki Cyfrowej”, digitalizować najcenniejsze, liczące ok.3000 woluminów zbiory XIX-wieczne i z początku XX wieku z zakresu statystyki i demografii, które mają charakter unikalny i znajdują się częstokroć jedynie w naszych zbiorach.

Poza tym Biblioteka przeniesie na nowsze nośniki elektroniczne (CD-romy lub DVD) zbiorów ponad 160 cimeliów zabezpieczonych na mikrofilmach.

Zabezpieczone dotychczas w wersji cyfrowej cimelia i mapy są posadowione na nowozakupionym serwerze i udostępniano użytkownikom na stacjach roboczych zainstalowanych w czytelni. Problemem pozostaje natomiast ich udostępnienie zewnętrzne – ze względu na wymogi bezpieczeństwa sieci GUS, jak i ze względu na wysokie koszty dodatkowej licencji potrzebnej do połączenia opisów katalogowych z cyfrowymi zapisami dokumentów.

W ostatnich dwóch latach CBS zdigitalizowała również tradycyjny, alfabetyczny katalog kartkowy Biblioteki obejmujący zbiory z lat 1918-1997 oraz bazę wydawnictw wewnętrznych GUS z lat 1950-1988. Dzięki tej operacji Biblioteka udostępnia cały katalog tradycyjny i OPAC on-line (<http://statlibr.stat.gov.pl>) co znacznie ułatwiło pracę naszym użytkownikom.

Podstawowym zadaniem, a zarazem misją dla CBS na najbliższe lata jest budowa biblioteki wirtualnej. Kierunek rozwoju katalogu Centralnej Biblioteki Statystycznej musi zakładać wyjście z systemu bibliotecznego do systemu informacyjnego.

Chodzi o zbudowanie nowej biblioteki w świecie generacji internetowej, tak aby cyfrowe zapisy produkowane w CBS były dostępne nie tylko z naszej strony domowej www, ale z wielu naukowych przeszukiwarek, jak np. Digital Book Index

Jednym z ważniejszych zadań CBS na najbliższe lata, które przybliży nas do tego celu, będzie wprowadzenie do użytkowanego zintegrowanego systemu bibliotecznego ALEPH 500: opisów bibliograficznych dokumentów kartograficznych i cimeliów z równoczesnym przyporządkowaniem do nich cyfrowych wersji dokumentu, indeksacji wg klasyfikacji UKD dla zeskanowanego katalogu alfabetycznego CBS z lat 1980-1996 i 1919-1980 i udostępnienie w Internecie tej możliwości wyszukiwania, unifikacja kontroli rekordów bibliograficznych dla druków zwartych i ciągłych, opracowanie i wdrożenie nowej wersji oprogramowania komputerowego, która poszerzy zakres usług dla użytkowników m.in. w zakresie internetowego zamawiania wypożyczeń i założenia automatycznych kont czytelniczych.

Poza tym Centralna Biblioteka Statystyczna zamierza m.in. na podstawie używanego obecnie języka informacyjnego opartego o słowa kluczowe oraz używanego obecnie przez nas tezaursa Biblioteki Sejmowej wprowadzić zintegrowany tezaurus biblioteczny, rozwinąć współpracę biblioteki w sieciach rozległych w oparciu o system Aleph w wersji 16.00, która umożliwia utrzymywanie wspólnego katalogu przez wiele niezależnie zarządzanych bibliotek bez żadnych dodatkowych mechanizmów, implementować wersję 20.00 ALEPH 500 do Biblioteki, udostępnić zmodernizowaną stronę główną CBS w Internecie.

Kluczowe dla rozwoju CBS będzie uruchomienie wspólnie z Urzędem Statystycznym we Wrocławiu i we współpracy z COIS systemu „Biblioteka” opracowanego przez informatyków tego Urzędu. System „Biblioteka” umożliwi użytkownikom Portalu Informacyjnego GUS wyszukiwania informacji o księgozbiorach 16 urzędów statystycznych i oddziałów US, Centrum Statystyki Edukacji w Jachrance oraz Centralnego Informatorium Statystycznego. Tym samym Centralna Biblioteka Statystyczna stanie się centrum udostępniania danych statystycznych dostępnych zarówno w jej zbiorach, jak i w zbiorach 16 Informatoriów w Urzędach Statystycznych, Centrum Edukacji Statystycznej w Jachrance i Centralnym Informatorium Statystycznym GUS. To stworzy system „jednego bibliotecznego okienka” dla użytkownika on-line, poszerzy niebywale możliwości wyszukiwawcze naszych użytkowników, ułatwi im i przyspieszy pozyskiwanie informacji statystycznych dostępnych w zbiorach wszystkich jednostek organizacyjnych statystyki publicznej.

W najbliższej przyszłości Centralna Biblioteka Statystyczna zamierza rozbudować lektorium informatyczne i wprowadzić szerszy zakres udostępniania zbiorów elektronicznych i baz on-line w oparciu o technologie modułów opracowanych w ostatnim czasie przez Ex Libris, które umożliwiają równoległe wyszukiwanie w wielu katalogach bibliotecznych pracujących w

różnych systemach, elektronicznych bazach danych (prenumerowanych i dostępnych bezpłatnie) oraz czasopismach elektronicznych dostępnych dla danej instytucji, dostarczając użytkownikom wspólne listy rezultatów i dalsze usługi z dostępem do pełnych tekstów włącznie.

Najdalej za pięć lat CBS powinna wprowadzić następujące moduły Alepha umożliwiając użytkownikom szersze wyszukiwanie zbiorów przez Internet:

- moduł SFX, który wzbogaca usługi biblioteczne, umożliwiając zarządzanie i następnie odkrywanie i dostarczanie zasobów cyfrowych w różnych formach oraz metadanych z nimi związanych, zawartych w środowisku ALEPH 500, umożliwiając tworzenie połączeń między różnego rodzaju zbiorami informacji w wersji elektronicznej, a także między zasobami dostępnymi w sieci Internet,
- moduł MetaLib ułatwiający organizację, rozpowszechnianie, wyszukiwanie oraz dostęp do informacji naukowych w niejednorodnym środowisku katalogów bibliotecznych oraz elektronicznych baz danych,
- moduł DigiTool i Verde – pozwalające na budowanie zbiorów informacji w wersji elektronicznej, służące do zarządzania i dostarczania dostępu do zasobów elektronicznych,

Dobrze byłoby również implementować w tym czasie do Biblioteki PRIMO – system nowej generacji służący do wyszukiwania, jak i dostępu do zasobów (niezależnie od ich formatu i lokalizacji).

Celem wprowadzenia powyższych modułów i nowych rozwiązań w systemie Aleph w CBS jest przede wszystkim ułatwienie życia naszym Czytelnikom, którzy będą mogli przeglądać metadane, wykonywać wyszukiwanie pełnotekstowe w metadanych i obiektach bibliotecznych, wyszukiwać i odczytywać zbiory cyfrowe poprzez Web OPAC, ale także usprawnienie pracy bibliotekarzy poprzez maksymalną automatyzację i uproszczenie prac bibliotecznych.

Głównym zadaniem Biblioteki na najbliższe lata jest stworzenie zeń nowoczesnego centrum biblioteczno-informacyjnego, uczestniczącego w krajowym i międzynarodowym systemie wymiany informacji. Centralna Biblioteka Statystyczna musi stanowić sprawnie funkcjonujące zaplecze dla szerokiego kręgu odbiorców bieżącej i historycznej informacji statystycznej, ściśle współpracując z Departamentem Informacji, w tym zwłaszcza z Centralnym Informatorium Statystycznym Głównego Urzędu Statystycznego.

Nowe technologie informacyjne mają być wprowadzane nie po to, aby zanikało czytelnictwo tradycyjnej książki, ale po to by szybciej i efektywniej każdy nasz użytkownik – na miejscu w czytelni, w lektorium informatycznym lub on-line mógł uzyskać interesujący go zbiór informacji statystycznych, demograficznych i pochodnych, będący w zasobach naszej biblioteki, bibliotek pozostałych jednostek organizacyjnych statystyki publicznej lub grupy bibliotek współpracujących z nami bez względu na formę : tradycyjną (wersje print) czy elektroniczną (dostęp do baz on-line, Cd-romów, DVD itp.).

Budowa społeczeństwa informacyjnego opartego na wiedzy jest celem, misją i najważniejszym wyzwaniem określającym przyszłość pracy Centralnej Biblioteki Statystycznej na najbliższe lata.